

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcü'l-‘arûs, "frık" md.; Buhârî, "İ‘tîşâm", 2; İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Me‘ad ve'l-Yemeni'l-kebir* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut 1408/1988, II, 580; Vâkidi, *Fütühu'ş-Şâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Cil), I, 272; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb* (nşr. Meryem Muhammed Hayrüdder), Beyrut 1410/1989, s. 364; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 270-271; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, II, 662; İbn Kuteybe, *el-Ma‘ârif* (Ukkâşe), s. 180; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2728-2729; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luğa* (nşr. F. Krenkow), Haydarâbâd 1344-51, II, 399; III, 388-389; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, IV, 170; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl* (nşr. İsmâ b. Abdülmuhsin el-Humeydân), Beyrut 1411/1991, s. 160-162; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), I, 536; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dumaşk*: "Ömer b. el-Hattâb" (nşr. Sekine eş-Şihâbî), Beyrut 1414/1994, s. 25-27, 44-45; İbnü'l-Cevzî, *Târîhu 'Ömer b. el-Hattâb* (nşr. M. Emîn el-Hancî), Kahire 1342/1924, s. 13-14; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 439; Muhibbüddin et-Taberî, *er-Riyâzü'n-nâzire fî menâkıbi'l-‘aşere*, Beyrut 1405/1984, II, 272-273; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 58-59; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 171; Süyûtî, *Târîhu'l-hulefâ*, s. 114; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-‘ummâl*, XII, 557-558; Suliman Bashear, "The title "Fârûq" and its association with "Umar I", *St. I*, LXXII (1990), s. 47-70; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XXI, 18.

MUSTAFA FAYDA

FÂRUK

(فاروق)

(1920-1965)

Son Mısır kralı
(1936-1952).

11 Şubat 1920'de Kahire'de doğdu. Babası Osmanlı Hidivi İsmâil Paşa'nın oğlu Kral Fuâd, annesi yine Türk asıllı Kraliçe Nazlı Sabri Hanım'dır. 13 Nisan 1922'de vâliyet tayin edildi. İlk eğitimini sarayda İngiliz ve Fransız mürebbiyelerle öğretmenlerden ve Mısırlı özel hocalardan aldı; 1935'te İngiltere'deki Woolwick Kraliyet Askerî Akademisi'ne gönderildi. Fakat yedi ay kadar sonra babasının ani ölümü üzerine ülkesine döndü ve 6 Mayıs 1936 günü tahta çıktı. Bir

Son Mısır kralı
Fâruk b. Fuâd

müddet sonra Mısır ile İngiltere arasında siyasî ve askerî ilişkileri yeniden düzenleyen bir ittifak antlaşması imzalandı (26 Ağustos 1936). Bu antlaşma ile Mısır'ın İngiltere'ye olan bağımlılığı azaltılırken İngiltere Süveyş Kanalı'nda askerî üs bulundurma hakkı kazandı. 1937'de Montrö Konferansı ile kapitülasyonlar kaldırıldı ve aynı yıl Mısır Milletler Cemiyeti'ne üye oldu.

II. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere'nin Mısır üzerindeki baskısı arttı. Fâruk'un takip ettiği bu ülke yanlısı politika halkın tepkisine sebep oluyor, hızla gelişen milliyetçi çevreler Süveyş bölgesindeki İngiliz birliklerinin ülkeyi terketmesini istiyorlardı. Göreve geldiğinde halkın sevgi gösterileriyle karşılanan Fâruk özellikle savaştan sonra gözden düştü. 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı'ndaki yenilgi ve askerlerin bu yenilgide kralın tutumunun önemli rol oynadığını ileri sürmeleri halkın ona olan güvenini iyice sarstı ve ülkedeki siyasî bunalımı arttırdı. Ayrıca onun otokratik idaresi İngiliz kuvvetlerine ve büyük toprak sahiplerine dayanıyor, bu durum ise milliyetçilerin istekleriyle çelişiyordu. Öte yandan paraya ve sefahata düşkünlüğüyle tanınan Fâruk'un özel hayatı da halkın tepkisini çekiyordu. Fâruk, kendisine karşı muhalefette en önemli rolü ülkenin siyasî hayatında son derece etkili olan Vefd Partisi'nin oynadığını anlayarak halkın desteğini sağlamak için İhvân-ı Müslimîn'e yanaşmaya çalıştı; ülkedeki bütün siyasî partiler için toplantı yasağı uygulanırken bu parti özel izinle kongrelerini yapabiliyordu.

1950'li yılların başında Fâruk yönetimi ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kaldı. Başbakan Nehhâs Paşa'nın Ekim 1951'de, İngiltere'nin Mısır'daki varlığının devamını sağlayan 1936 antlaşmasını tek tarafı olarak feshetmesi halkın büyük coşkusuyla karşılanırken krala karşı duyulan öfkeyi arttırdı. Vefd Partisi milliyetçilerinin tahtını yıkmaya hazırlandığını anlayan Kral Fâruk İngilizler'e yanaştı. Kanal bölgesindeki İngiliz kuvvetlerine karşı Mısırlı fedailerin giriştikleri gerilla hareketlerinin yoğunlaşması ve 19 Ocak 1952 günü bir garnizona saldırıda bulunulması üzerine 25 Ocak günü İngilizler'in İsmâiliye'de karşı saldırıya geçerek katliam yapmaları ülkede büyük bir infiale yol açtı ve sokağa dökülen halk İngilizler'in kaldığı binaları ateşe verdi; hükümetin sıkıyönetim ilân etmesi ve bazı sert tedbirler alması ise

meseleye çözüm getirmedi. Bu olaylardan ve o günlerde meydana gelen Kahire yangınından faydalanan Fâruk, Vefd hükümetinin başbakanı Nehhâs Paşa'yı azlederek yerine İngilizler'in güvenilir adamı Ali Mâhir Paşa'yı getirdi; ancak bu durum istikrarı sağlayamadığı gibi ülkeyi hızla ihtilâle yaklaştırdı.

22/23 Temmuz 1952 gecesi Cemal Abdünnâsir ve arkadaşlarının yönetime el koymaları üzerine Kral Fâruk, darbecilerin bütün şartlarını kabul ettiğini bildirdiyse de tahtta kalması hem ihtilâl hem de ülkenin bağımsızlığı için doğru bulunmadığından hal'edilerek ülke dışına çıkarılmasına karar verildi. Bunun üzerine Fâruk 26 Temmuz 1952 günü, ikinci eşi Kraliçe Neriman Sâdık'tan doğan altı aylık oğlu vâliyet Prens Ahmed Fuâd lehine tahttan feragat ettiğini bildiren bir vesikayı imzalayarak Mısır'dan ayrıldı ve Roma'ya gitti. Burada, sarayında bulunan İtalyan danışmanları aracılığıyla önceden hazırlattığı mâlikâneye yerleşip Avrupa yüksek sosyetesine dahil oldu ve sık sık seyahat ettiği İsviçre, Fransa ve Monako'da hızlı bir hayat sürerek 18 Mart 1965'te Roma'da kalp krizinden öldü. 1959 yılında Monako vatandaşlığına geçmiş olan Fâruk ailesinin yönetiminden aldığı özel izinle Kahire'de toprağa verildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtü'd-da‘ve ve'd-da‘iyye*, Kahire, ts. (Dârü'ş-Şebâb), s. 259; Abdülazîm Ramazan, *Tetaavürü'l-hareketi'l-vâtanîyye fî Mısır (1938-1948)*, Beyrut, ts., s. 309-314; a.mlf., *eş-Şirâ‘ beyne'l-vefd ve'l-‘arş (1936-1939)*, Beyrut 1979, s. 196-197; Hasan Yûsuf, *Müzekkirât (1922-1952)*, Kahire, ts. (Dârü'ş-Şebâb), s. 84, 136-143, 234; Ahmed Bahâüddin, *Fârûk, meliken*, Kahire 1952; Kemâleddin Rifât, *Müzekkirât*, Kahire 1968, s. 34-39; Vâhid ed-Dâli, *Esrârü'l-cami‘ati'l-‘Arabiyye ve ‘Abdurrahmân ‘Azzâm*, Kahire 1982, s. 101-112; Zirikî, *el-A‘lâm* (Fethullah), V, 128-129; Latife Muhammed Sâlim, *Fârûk ve sükûtü'l-melikiyye fî Mısır (1936-1952)*, Kahire 1989; P. J. Vatikiotis, "Fârûk", *El² Suppl.* (İng.), s. 299-302.

MUSTAFA L. BİLGE

FÂRUKİ, Abdülbâki

(عبدالباقي الفاروقي)

Abdülbâki b. Süleymân
b. Ahmed el-Fârûkî
(ö. 1278/1861)

Edip, şair, tarihçi ve devlet adamı.

1204'te (1790) Musul'da dünyaya geldi. 1203'te (1789) doğduğu da söylenmektedir (Mahmûd Şükri el-Âlûsî, I, 116; Abbâs el-Azzâvî, VII, 140). Babası tarafın-

dan soyu Hz. Ömer'e dayandığından ailesi Ömeriyyûn (Ömerîler) ve Fârûkiyyûn (Fârûkîler) lakaplarıyla tanınmış, kendisi de Ömerî, Fârûkî nisbelerini kullanmıştır. Bu aile Irak bölgesinde eskiden beri yetiştirdiği pek çok edip ve şairle üne kavuşmuştur.

Tahsil hayatı hakkında bilgi bulunmayan Fârûkî küçük yaştan itibaren zekâsı ve kabiliyetiyle dikkati çekmiş, ilk gençlik yıllarından sonra edebiyata merak salarak deneme mahiyetinde şiirler yazmıştır (C. Zeydân, *Meşâhîrû's-şarık*, II, 334). Eserlerinin çoğunun manzum olduğu dikkate alınırsa şiir ve edebiyata olan düşkünlüğü daha iyi anlaşılır. Henüz yirmi yaşına girmeden Osmanlı Devleti'nin hizmetinde önemli görevler üstlenerek idarî ve siyasî konularda Musul'un temsilcisi olan Fârûkî bu şehre vali tayini konusunda Bağdat'a elçi olarak gönderilmiş, dönemin Bağdat valisi Kölemen Dâvud Paşa'ya, Yahyâ Paşa'nın Musul'a vali tayini hususundaki arzusunun iki vezir beyitle dile getirerek isteğini elde etmiş ve kendisi de bir süre Musul valiliği yapmıştır. Daha sonra Dâvud Paşa ile Osmanlı Devleti'nin arası açılınca Fârûkî, Dâvud Paşa ve Memlûkler'in Irak'taki hâkimiyetlerine son vermek için amcazâdesi Kasım Paşa ile Bağdat'a gitmiş, Kasım Paşa'nın başarısızlığa uğraması üzerine Halep Valisi Ali Rızâ Paşa kuvvetleri muvaffak olmuş, Fârûkî de bu tarihten itibaren hayatının sonuna kadar onun yanında vilâyet kethüdâsı (vali yardımcısı) olarak çalışmıştır.

Devlet hizmeti yanında edebiyatla olan ilgisini de sürdüren, şiir ve edebiyatta geniş bilgi sahibi olduğu belirtilen Fârûkî'nin sohbet meclisleri devrin sanatçı ve aydınlarıyla dolup taşardı (*Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 479; C. Zeydân, *Meşâhîrû's-şarık*, II, 335). Fârûkî, 1278 yılı Cemâziyelevvelinin son ya da Cemâziyelâhîrinin ilk günü (3 veya 4 Aralık 1861) Bağdat'ta vefat etti ve Abdülkâdir-i Geylânî'nin kabri yanına defnedildi. Seyyid Abdülgaffâr el-Ahres onun için birçok kaside ve ölümü üzerine de bir mersiye yazmış, ölümünü Irak'ın başına gelen bir felâket şeklinde tasvir etmiştir (L. Şeyho, II, 9-10).

Çabuk kavrama ve üstün bir sezgi gücüne sahip olan Fârûkî irticâlen şiir söyleme kabiliyetinden dolayı "Fevri" mahlasıyla da anılmıştır. Edebiyatı daha çok siyaset için bir araç şeklinde kullanan şair yazdığı din dışı şiirlerinde zamanın devlet adamlarına övgüler, sanat değeri yüksek gazeller, canlı tabiat tasvirleri,

eğlence hayatı gibi klasik konuların yanında devrin siyasî olaylarına telmihlerde de bulunmaktadır. Tasavvufî karakterdeki dinî şiirlerinde Hz. Peygamber'e, Hz. Ali'ye ve Ehl-i beyt'e, İmâm-ı Âzam, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Abdülkâdir-i Geylânî gibi din ve tasavvuf büyüklerine karşı duyduğu sevgiyi dile getirmiştir. Bu konudaki kasidelerinin çoğu âlimler tarafından şerhedilmiştir.

Eserleri. 1. *et-Tiryâku'l-Fârûkî fi (min) münşe'âtî'l-Fârûkî*. Geleneksel şiir temalarının yanında zamanın siyasî olaylarına telmihlerde bulunan eser, Osman el-Mevsilî tarafından sonuna müellifin hal tercümesi de eklenerek neşredilmiştir (Kahire 1287, 1306, 1316). Kitapta başkalarına ait parçalar da bulunmaktadır. 2. *Divânü ehilleti'l-efkâr fi meġâni (me'âni) 'l-ibtikâr* (Kahire 1316). *Divânü 'Abdilbâkî el-Fârûkî* olarak da bilinen bu kitabın bir önceki eserin aynı olabileceğini söyleyenler de vardır (Serkîs, II, 1384; Brockelmann, II, 782). 3. *el-Bâkı-yâtü's-şâlihât*. Ehl-i beyt hakkındaki kasidelerden oluşan ve Berlin Millî Kütüphanesi'nde (nr. 8051) yazma nüshası bulunan eser 1270'te (1854) yayımlanmıştır. 4. *Nüzhetü'd-dehr fi terâcimi fuzûlâ'î'l-aşr*. Kendi dönemindeki ileri gelen kimselerin hayat hikâyelerini ihtiva eder (Serkîs, II, 1384). 5. *Nüzhetü'd-dünyâ fi aġbâri (meġâmid) 'l-vezîr Yahyâ vâli'l-Mevsil*. Musul Valisi Yahyâ Paşa'nın ilk valilik yıllarında (1822-1826) yaptığı hizmetleri anlatmaktadır (Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, I, 115; Abbâs el-Azzâvî, VII, 28). 6. *Tahmîsü'l-'l-kaşidetü'l-'hemziyyeti'l-Bûsîrî* (Kahire 1303, 1309).

Bunların dışında Fârûkî'nin çoğu şerhedilmiş bazı kasideleri de vardır. 1. *el-Kaşidetü'l-'ayniyye*. Hz. Ali hakkında olup Şehâbeddin el-Âlûsî tarafından *el-Ĥaridetü'l-ġaybiyye fi tefsîri'l-Kaşidetü'l-'ayniyye* adıyla şerhedilmiştir (Kahire 1270). 2. *Kaşidetü'l-Bâzî'l-eşheb*. *el-Kaşidetü'l-Kâdiriyye* ve *el-Kaşidetü'l-lâmiyye* adlarıyla da anılan ve Abdülkâdir-i Geylânî'nin faziletlerine dair olan bu eseri de Şehâbeddin el-Âlûsî *eġ-Tırâzü'l-müzeġheb fi Kaşidetü'l-Bâzî'l-eşheb* adıyla 1255'te (1839) şerhetmiştir (Kahire 1313/1895-96). Bu kısa fakat kapsamlı şerhte 1200 edebî meseleye temas edilmiştir. 3. *el-Kaşidetü'l-lâmiyye*. *el-Kaşidetü'lletî fi ġaġkı setri'l-Kâzimeyn* adıyla da anılan ve Mûsâ b. Ca'fer'in övgüsüne dair olan bu esere Seyyid Kâzım b. Kâsım er-Reştî (ö. 1259/1843) tarafından *Şerġu'l-Kaşide-*

tî'l-lâmiyye adıyla bir şerh yazılmıştır (Tahran 1269, 1270, 1272). 4. *el-Kaşidetü'l-'A'zamiyye*. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe hakkındaki kasideye Muhammed Saîd b. Muhammed Emîn el-Baġdâdî'nin *en-Nüketü'z-zarife 'alâ Kaşidetü medġi'l-İmâm Ebî Ĥanife li-'Abdilbâkî el-'Ömerî* adıyla yazdığı şerhin bir nüshası Bağdat'ta Mektebetü'l-evkâf'ta bulunmaktadır (nr. 9674). 5. *el-Kaşidetü'l-lâmiyye*. Hz. Peygamber için yazılan bir diğer kasidedir. Osman er-Rifâî el-Mevsilî tarafından tahmîs edilecek *et-Tahmîsü'l-'abkarî 'alâ Lâmiyyeti'l-'Ömerî* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1890). 6. Fârûkî'nin Bağdat Kadısı Eşref Efendi için yazmış olduğu kaside üzerine Dâvud b. Süleyman el-Baġdâdî bir taştîr yapmıştır. *Taşîru Kaşidetü 'Abdilbâkî el-'Ömerî* adındaki eserin bir nüshası Bağdat'ta Mektebetü'l-evkâf'ta kayıtlıdır (nr. 3797/10). Ayrıca bir kasidesi Berlin Millî Kütüphanesi'nde (nr. 8062), zamanın İran hükümdarına gönderilen bir mektubu da Mektebetü'l-evkâf'ta (nr. 5619) bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

L. Şeyho. *el-Âdâbü'l-'Arabîyye fi'l-ġarnî't-tâsî' aşer*, Beyrut 1910, II, 9-10; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 479; Serkîs. *Mu'cem*, I, 932-933; II, 1383-1384; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî. *el-Miskü'l-ezfer*, Bağdad 1348/1930, I, 111-116; Brockelmann. *ĠAL Suppl.*, II, 782; *İzâġu'l-meknân*, I, 285; II, 639; Muhammed el-Beşîr. *Neġdatü'l-'Irâkı'l-edebîyye*, Bağdad 1365/1946, s. 89-113; C. Zeydân. *Âdâb* (Dayf), IV, 213; a.m.f.. *Meşâhîrû's-şarık*, Beyrut, ts., II, 334-336; Muhammed Es'ad Tales. *el-Keşşâf 'an maġlûâtü ġazâ'îni kütübî'l-evkâf*, Bağdad 1375/1953, s. 155, 169, 319, 340; Abbâs el-Azzâvî. *Târġu'l-'Irâk beyne'l-iġtilâleyin*, Bağdad 1375/1955, VII, 28, 38, 56, 62, 84, 89, 127, 130, 139-140; Kehâle. *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, V, 71-72; Ziriklî. *el-'A'lam* (Fethullah), III, 271-272; Ch. Pellat. "al-Fârûkî", *EI²* (Fr.), II, 832; idâre. "el-Fârûkî", *UDM*, XV, 46.

HALİT ZEVALSİZ

FÂRŪKÎ, İsmâil Râcî

(İسماعیل راجی الفاروقی)

(1921-1986)

Son dönem müslüman bilim ve fikir adamı.

21 Ocak 1921'de Filistin'in Yafa şehrinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Saint Joseph Koleji'nde yaptı. Felsefe öğrencisi olarak girdiği Beyrut Amerikan Üniversitesi'nden 1941'de mezun oldu. 1945-1948 yılları arasında Celîle'nin son Filistinli valisi olarak görev yaptı. Görevi süresince Filistinliler'in haklarının ısrarlı